

De zin van een anachronisme

Eric de Kuyper over de actualiteit van de podiumkunsten: 'Waarom zouden we per definitie modern moeten zijn?'

Theater als sleutel tot de geschiedenis

1. In zijn artikel *Kunst, Hedendaagsheid, Techniek* (Etcetera 59, maart 97) raakt Rudi Laermans enkele kwesties aan die me al lang bezighouden. Misschien hebben de podiumkunsten, zoals Laermans stelt 'niet eens de twintigste eeuw gehaald'. Ik ben het daar in grote lijnen mee eens. Het theater, laten we het maar bekennen, is een anachronisme. Maar, zou ik er meteen aan willen toevoegen: so what? Dat betekent hoegenaamd nog niet dat de zogenaamde 'opvoeringskunsten' in deze tijd geen functie meer zouden hebben.

2. Wat doorgaans het repertoire wordt genoemd, geeft onomwonden te kennen dat het tot een andere tijd behoort: het is een overblijfsel uit het verleden. Doch het vreemde is dat door middel van een opvoering een klassieke tekst 'actueel' wordt gemaakt. Misschien niet in de zin van 'hedendaags', maar wel in die van contemporain. Het is die paradox die me zinvol, ja, uniek en onmisbaar lijkt. Veel meer dan het ophangen aan een wand van een oud schilderij, het restaureren van een gebouw of stadsdeel of zelfs het uitvoeren van een muziekstuk, is het opvoeren van een theatertekst, een opera of een ballet uit het repertoire per definitie een plaats in de actualiteit. Dit is de kracht en tevens de zwakte van de opvoeringskunsten.

Dat die vorm van 'actualiteit' niet samenvalt met onze al dan niet juiste ervaring van hedendaagsheid lijkt mij vanzelfsprekend, maar velen lijkt het een doorn in het oog te zijn.

Waarom zouden we per definitie modern – in de zin van hedendaags – moeten zijn? Ik weet wel dat Baudelaire – meer dan een eeuw geleden – opgeroepen heeft tot het modernisme. Wat als provocatie (?) was bedoeld is tot een beklemmende kunstideologie uitgegroeid, waar de plastische kunsten nog het meest onder

te lijden hebben. Maar geen enkele kunstvorm lijkt aan die dwang te kunnen ontsnappen. Kunst *moet* hedendaags zijn. Bovendien wordt van elk kunstproduct verwacht dat het vernieuwend zou zijn. Waarom die onmogelijk te realiseren dwanggedachten?

Toegegeven, sommige kunstvormen kennen min of meer lange periodes waarin ze perfect bij de tijd blijken aan te sluiten, en die tijd op een zinvolle manier weten te integreren en te stimuleren. Zoiets kan, geloof ik, van de operavorm tijdens de voorbije eeuw(en) worden gezegd. Wat beslist nu niet meer het geval is. Film was gedurende enkele decennia ook zo'n medium. Of dit laatste nog altijd het geval is, betwijfel ik.

3. 'Het hedendaagse is afwezig in de Kunst van onze eeuw,' schrijft Rudi Laermans. Gezien zijn strakke benadering van 'hedendaags', begriep ik dat. Hedendaags is voor mij niet hetzelfde als actueel. Een opvoering is altijd iets dat zich afspeelt in het hic et nunc. Misschien heeft die opvoering wel niet zo veel te vertellen over bepaalde facetten van de hedendaagsheid (wat Laermans de techno-conditie noemt), maar hoe dan ook, de actualiteit van een opvoering is er een wezenlijk gegeven van. Alleen al omdat de acteurs mensen van nu zijn met lichamen van nu en acteren voor toeschouwers van nu. Ik geef een voorbeeld: een opvoering van de salonkomedie *Private Lives* van Noel Coward die ik in de jaren tachtig in Londen zag. Het viel me op dat geen van de vier uitstekende acteurs er in slaagde de speelstijl, het maniërisme, kortom de jaren-dertigtoon te vatten. Dat is trouwens ook niet belangrijk. Alleen was dat duidelijk de bedoeling van de opvoering, en dat kon je het scherpst aflezen aan het acteren van Maggie Smith die dankzij haar enorm talent erin slaagde het

tijdsbeeld dat gezocht was op te roepen. Door middel van parafrase en andere middelen die te maken hebben met pasticheren kon ze op virtueuze manier evoceren maar niet realiseren. De andere medespelers – onder wie toch ook als ik me niet vergis Robert Stephen – deden krampachtig hun best die Engelse speelstijl die niet meer bestaat en ook niet meer kan bestaan, te vatten. Alleen al hun lichamen en hun motoriek was anders; ook al droegen ze perfect nagebootste jaren-dertig-avondjurken en smokings, hun lichamen bewogen er op een hedendaagse manier mee.

Hoe ik dat kan weten? Ik heb immers Noel Coward en Gertrude Lawrence nooit zien acteren. Het is ook slechts via een soort archeologisch werk dat ik dat kan beweren: ik ken films uit die jaren, en radio-opnamen die mij suggereren hoe het toen op het toneel moet zijn geweest. Het blijft giswerk. Alleen weet ik dat wat ik zie en hoor op de West End in 1980 geenszins klopt met wat er in die opvoering werd nagestreefd.

De actualiteit van een opvoering is nauw verbonden met haar vergankelijkheid. Ook dat stuit ons tegen de borst: dat iets efemeer zou kunnen zijn, dat er dingen zijn die niet vastgelegd zouden kunnen worden!

4. Brecht vertelt ergens dat Piscator hem na zijn encensering van *Die Räuber* van Schiller toevertrouwde: 'Ik heb met deze encensering willen bereiken dat de toeschouwers, bij het verlaten van het theater, beseffen dat 150 jaar geen kleinigheid is!'

Bij een opvoering is het de afstand tussen het hier en toen die boeiend is. En vooral, hoe die gaping spannend en relevant wordt gemaakt. Een opvoering is een bijzondere en unieke uitzetting met het verleden vanuit het heden. 'Uiteenzetting' te verstaan als 'confrontatie'.